

Інститут наукових студій націоналізму ВО «Свобода»
Науково-дослідний інститут українознавства МОН України
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління ІФНТУНГ
МБУ Центр національного відродження ім. Степана Бандери
ГО «Поступовий гурт франківців»

ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

**МАТЕРІАЛИ VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 75-й РІЧНИЦІ УПА**

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

**Івано-Франківськ
19–20 ТРАВНЯ 2017 р.**

Івано-Франківськ
Лілея НВ
2017

ББК 63.3 (4 УКР) 6+66.2 (4 УКР)+87.6
С 69

Соціальна політика в теорії і практиці українського націоналізму: історія і сьогодення. Матеріали VII всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 75-й річниці УПА. Івано-Франківськ, 19–20 травня 2017 р. / Наук. ред. О. М. Сич. – Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2017. – 332 с.

У збірнику праць учасників конференції розглядаються соціальні аспекти теорії і практики українського націоналізму. Автори збірника пропонують своє бачення шляхів розвитку соціальної політики українського націоналізму на сучасному етапі становлення Української держави. Для науковців, студентів вузів та широкого загалу читачів.

Рецензенти:

Монолатій І. С. – доктор історичних наук, професор, професор кафедри політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Овсіюк О. В. – кандидат історичних наук, завідувач відділу культурологічних досліджень Науково-дослідного інституту українознавства МОН України (м. Київ).

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту українознавства МОН України
(протокол № 4 від 27 квітня 2017 р.)*

Текст подається мовою оригіналу та в редакції авторів

ISBN 978-966-668-405-2

© Автори статей, 2017
© Видавництво «Лілея НВ», 2017

Література:

1. Липа Ю. Панування, труд і лад / Український націоналізм: Антологія. Том 1/Упор. В. Рог. — Київ: Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2009. — С. 199—214.
2. Сціборський М. Націократія. — Вінниця: ДП « Державна картографічна фабрика», 2007. — 112 с.
3. ОУН в 1941 році. Документи в 2-х ч. Ч. 1./ відп. Ред.. С. Кульчицький. — К.: Інститут історії НАН України, 2006. — 336 с.
4. Концепція Самостійної України [Текст] : [у 2 т.] Т.1 / Петро Федун — «Полтава» ; [упоряд. і відп. ред. М. Романюк] — Л. : [б. в.], 2008 — 2013.
5. Стецько Я. Без національної революції немає соціальної // Визвольний шлях . — 1980. — № 2. — С. 131—137.
6. Літопис УПА. Нова серія. — Т. 17: Осип Дяків-«Горновий»: Документи і матеріали / Упорядн. В. Мороз. — Київ; Торонто, 2011. — 1015 с.
7. Максим Орлик Ідея і Чин України. — к.: Українська видавнича спілка, 2001. — 216 с.

Basic principles of social politics of explorers of Ukrainian nationalism are examined in the article. Principles of property, social justice, national unity are distinguished, that will allow to overcome the consequences of imperial dependence of Ukraine.

Key concepts: nation, social politics, social justice, national liberation.

УДК 93/99(4/9) «1940—1945»

Павло Гай-Нижник
(м. Київ)

ВІД «НАЦІОКРАТІЇ» ДО «НОВОГО ЛАДУ»: СОЦІАЛЬНО-ГОСПОДАРЧИЙ ЛАД МАЙБУТНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ОУН(б) ПІД ЧАС ІІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1940—1945 рр.)

У статті висвітлюються основні засади соціально-господарчого ладу майбутньої Української Держави у політичній концепції ОУН(б) та їхні трансформації під час ІІ світової війни протягом 1940—1945 років.

Ключові слова: соціальний лад, ОУН, державний устрій

У лютому 1940 р. в ОУН остаточно було усталено факт розколу Організації, від якої відколовся т. зв. «революційний провід» на чолі з С. Бандерою, що

складався переважно з націоналістів другої «молодшої» генерації та її діячів, що провадили підпільну роботу «у Краї», а не в еміграції (осідком політичного керівництва «бандерівців» був на той час Краків, тоді як провід українських націоналістів (ПУН), що визнавав за «вождя» ОУН А. Мельника, перебував здебільшого у Берліні [1, арк. 122–124]).

Тож перед новим проводом цієї частини (революційної) ОУН постала нагальна потреба засвідчити перед своїми прихильниками та суспільством власне бачення майбутньої Української держави, виробити концепцію її побудови, в тому числі й у сфері соціальної політики тощо. Завдання це, як і ухвалення нових програми і статуту Організації, мав розв'язати її «перший» (фактично – установчий) з часу створення і відокремлення революційного проводу ОУН Великий збір, що офіційно був проголошений «другим» Великим збором (другий збір (конгрес) ОУН відбувся 1939 р., що затвердив на чолі проводу українських націоналістів (ПУН) А. Мельника, проте прихильники С. Бандери не визнавали його легітимність). Другий Великий збір ОУН (її революційного проводу під очільництвом С. Бандери) відбувся 1–4 квітня 1941 р. у Кракові. Головною метою Збору було затвердження бандерівським (революційним) проводом ОУН свого окремішнього від мельниківського ПУНу становища, утвердження ідей українського націоналізму та постанов, що стосувалися політичного, військового, економічного та соціального життя українців. Збір розглянув тогочасне становище українського народу, намітив напрями подальшої боротьби, виробив програму й устрій ОУН, схвалив в основі діяльність революційного проводу Організації, обрав керівні органи тощо¹.

Що ж до *господарського й суспільного життя*, то, перш за все, уся економіка країни та соціальна сфера в майбутній Українській Державі у баченні ОУН(б)² були б підпорядковані плановій організації на засадах рівності усіх українців у своїх правах і обов'язках перед нацією й державою, а власником усієї землі й вод, підземних і надземних багатств, промислу й шляхів комунікації оголошувався сам Український Народ та його держава. Планувалася інтенсивна

¹ Докладніше дивіться мою працю «Тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові свободне життя» (яку державну модель прагматично втілювати ОУН(б) у 1941–1943 рр.), опубліковану 2015 р. у науковому часописі «Гілея» [8, с. 61–71].

² У різні часи та частина ОУН, що об'єдналася навколо С. Бандери та в подальшому визнавала його особу за провідника, називалася по-різному: ОУН-революціонерів (ОУН-р), ОУН самостійників-державників (ОУН с-д), ОУН (бандерівці) чи ОУН (С. Бандери) – ОУН(б). Аби уникнути плутанини чи непорозумінь, а також за для зручності читача, я називатиму цю Організацію уніфіковано – ОУН(б).

розбудова усіх галузей народного господарства, щоби воно стало основою могутності Української Держави, за принципом:» пов'язання в цілому житті вільної творчої ініціативи праці й власності громадян — ініціативою, власністю, організованістю й контролем держави — в одну нерозривну цілість» [11, арк. 50; 17, с. 28—29; 19, с. 28—29]. Крім того, у життя було би втілене «законне обмеження зисків, усунення всякої спекуляції та самоволі й недбалства в господарці», тобто застосована державна регуляція і контроль позичкової (кредитової) політики [11, арк. 50].

У майбутній Українській Державі мав бути запроваджений також «поділ на різні заняття й фахи та відповідно до цього виробничі й професійні організації, побудовані на засаді продукційного солідаризму й рівноправності всіх працюючих» [11, арк. 50; 17, с. 28; 19, с. 28] (тобто фактично — класократичний солідаризм³), але при цьому відбувалося б «знищення всіх привілеїв, поділів і різниць на класи та усіх інших пережитків і пересудів» [11, арк. 50; 17, с. 30; 19, с. 30]. У промисловості мав бути застосований принцип: «фабрики й заводи — українським робітникам», але при цьому відбулася б передача у державну власність (націоналізація) важкої промисловості й транспорту. У торговельній політиці мав би бути застосований подібний підхід: «вільна торгівля нижчих ступенів» за принципом: «український хліб — українському народові, вільна ініціатива вільних людей; загальне й повне право власності на продукти своєї праці», натомість — практичне удержавлення загальної внутрішньої та зовнішньої торгівлі [17, с. 28—29; 19, с. 28—29]. *Сільське господарство* мало розвиватися під гаслом: «Українська земля — українським селянам»⁴.

Соціальний захист робітництва у промислових осередках ОУН(б) провадила під гаслами: за всебічну опіку держави над робітниками, за справедливу заробітну платню, за особисту свободу робітника, за самоуправу робітників у вільних професійних союзах тощо [17, с. 34; 19, с. 34]. Відтак у майбутній Українській Державі нею передбачалося гарантувати: законну участь робітників у кермуванні й зисках підприємств, що обумовлювалася б правилом: «за кращу працю — краща платня»; забезпечення законом найменшої платні за працю, якої б вистачало на повне утримання робітника та його рідні;

³Про основні засади та принципи солідаризму докладніше дивіться у праці автора «Солідаризм як соціально-політична концепція: нарис історії розвитку в Європі та Україні», опублікованій 2011 р. у науковому часописі «Гілея» [6, с. 5—24].

⁴Докладніше дивіться у моїй праці «Концепція основних засад сільськогосподарської (аграрної) політики майбутньої Української Держави в соціально-економічній моделі ОУН(б)», опублікованій 2016 р. у науковому часописі «Гілея» [3, с. 45—53].

забезпечення здорових умов праці в копальнях, на фабриках, верстатах та всіх місцях праці; забезпечення платних відпусток і задоволення всіх потреб щодо здоров'я й культури; загальне й повне забезпечення на старість (державна пенсія) та у випадках каліцтва й нездібності до праці всіх громадян (пенсія на інвалідність). Загалом же у державі планувалася *повна зайнятість усіх працездатних громадян*, позаяк «тільки праця й її видайність є мірилом вартості кожної одиниці та основою її суспільного становища» [11, арк. 50; 17, с. 28–29; 19, с. 28–29].

Плановій організації державною владою підлягали *б сфери народного здоров'я*, дітонародження («розросту») й «тугости української раси» шляхом: «а) загальної, обов'язкової, безплатної лікарської опіки й використання всіх здобутків лікарських наук та лічних заведень для цілого народу; б) допомоги багатодітним родинам; в) опіки й охорони матерів і дітей; г) піднесення стану народного відживлення, мешкання й рівня цілого життя; д) плекання фізичного здоров'я народу» [17, с. 29]. *Шкільництво* мало розвиватися на базі загальної та безкоштовної освіти й особливого виховання здібнішої дітвори. Народ підлягав «перевихованню» у дусі власних традицій української історії, нового героїчного змісту української культури та через викорінення чужих розкладових впливів [11, арк. 50].

Основні світоглядні принципи ОУН(б) у 1941 р. були: ідеалізм, волюнтаризм, ідея створення людини нового типу, месіанізм, ідея органічності нації та вищості її інтересів над усіма іншими інтересами в суспільстві. Соціально-економічні проблеми трактувалися в дусі етатистського патерналізму. Держава представлялася як головний інститут, відповідальний за розв'язання соціально-економічних проблем. Соціальну злагоду в суспільстві мала забезпечувати також держава у поєднанні з корпоративно-професійними об'єднаннями⁵.

Світоглядно ж, відчутних змін не відбулося і провідництво Організації й надалі сповідувало націократичний принцип будівництва державності. Один з провідних ідеологів бандерівської ОУН Д. Мирон стверджував, що націократія принципово відрізняється від демократії тим, що надає рівних умов і можливостей для усіх громадян займати найвищі громадські й державні посади, а також впливати і брати участь в управлінні державою, незважаючи на соціальне походження чи матеріальні статки людини. Тож, на його думку, націократія відкидає й унеможливує право вирішувати долю держави

⁵Втілити у життя ці та інші засади соціально-господарчого й політичного ладу у відновленій Українській Державі, після її проголошення 30 червня 1941 р. у Львові, не вдалося через її швидку ліквідацію німецькою окупаційною владою [2, с. 52–57; 4, с. 51–60; 7, с. 71–81].

«анонімною масою», яка керується не інтересами нації, а лише прагненнями окремих партійних угруповань (як за «демократії»). Натомість націократія визначає місце особи в суспільстві та державі не за партійною приналежністю, а відповідно до громадсько-моральної оцінки та прав громадянина, за критеріями розумової чи фізичної праці людини [16, с. 114]. Відтак за умов безкласового суспільства й мала б (теоретично) відійти у минуле партійна система, яка була виразником класового протистояння, а суспільно-громадським виразником в державі стало бстаново-професійне представництво [21, с. 97, 132]. При цьому єдиною політичною й морально-національною силою (практично) мала залишитися саме ОУН. Людина ж у цій націократичній «колективістичній теорії суспільства», як цілком слушно зазначав В. Маркусь, мала другорядну вартість [15, с. 46].»Таким чином, — цілком небезпідставно виснує інший дослідник теорії націоналізму, — державний механізм, що його пропонували бандерівці на початку радянсько-німецької війни, мав усі ознаки авторитарного на рівні структури та функцій. Подібний корпоративний суспільний устрій існував під час правління Б. Муссоліні в Італії і, як відомо, не виправдав себе» [22, с. 302].

Натомість у серпні 1943 р. модель політичного укладу майбутньої Української Держави в програмових засадах бандерівської ОУН зазнала кардинальних змін, а поштовхом й спонукою до цього стали доповіді похідних груп з Великої України. Провід ОУН(б) визнавав, що боротьба «вступила в нову, вищу фазу. Крім радикальної зміни в тактиці, життя висунуло потребу зміни в самій організаційній структурі та в програмі ОУН» [20, с. 9]. На той час, у травні 1943 р. до керівництва головним проводом ОУН(б) прийшов Р. Шухевич. Тож на III-му Великому (надзвичайному) зборі ОУН(б) у серпні 1943 р., яка з того часу офіційно була перейменована з ОУН революційної на ОУН самостійників-державників (ОУН с-д), програмові засади Організації зазнають суттєвих змін [13, с. 212–224; 14, с. 4–5, 19–21], як і трансформовано буде її бачення моделі майбутньої Української Держави⁶.

Про причини й необхідність трансформації старих ідей і прийняття нової програми Л. Шанковський згадував наступне: «Виявилось, що багато з цих ідей не сприймаються українськими народними масами на Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емлях]. Українські народні маси відкидали, наприклад, рішуче провідницьку систему, бо досить вже мали провідницьких систем. Вони відкидали всякі моно партійні системи, заявляючись рішуче за

⁶Докладніше дивіться у праці автора «Перед нами знову і знову постає реальна і жива картина майбутньої держави України» (яку державу прагла створити ОУН(б) у другій половині 1940-х та у 1950/1960-х рр.)», що була опублікована у науковому часописі «Гілея» 2015 року [5, с. 71–79].

демократичний устрій і за парламентарну систему, в якій могли б себе проявити різні політичні партії. Деякі світоглядно-філософські засади західноукраїнського націоналізму були тим масам просто осоружні, головню все те, що стосувалося до теорії т. зв. волюнтаристичного націоналізму з його аморальністю, макеявелізмом, виключністю й жадобою влади ініціативної меншости. Українські народні маси були за етичні принципи в політиці, за високу громадсько-політичну мораль, за толерантність і гуманність. Коли мова була за самостійну Україну, українські народні маси на Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емлях] не сприймали цієї ідеї абстрактно, але дуже інтересувались її конкретним змістом. Вони бажали знати, яка буде «самостійна Україна», який її державний і політичний устрій, як у цій самостійній Україні розв'язуватимуться соціальні проблеми, який в ній буде лад... У зустрічі з широкими українськими масами на Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емлях], в щоденній важкій підпільній діяльності, західноукраїнські націоналісти почали перевіряти те все, що було непридатне у новій дійсності... Таким чином, у новому поборницькому підпіллі творився і зростав новий ідейно-політичний зміст українського націоналізму. Остаточно цей зміст стверджено в постановах III-го Надзвичайного Великого Збору Українських Націоналістів, що відбувся в серпні 1943 року. В цьому зборі брали вже участь численні представники з Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емель], що мали значний, часто вирішальний голос у його рішеннях» [23, с. 21–22].

Саме з цих причин та умов, що кардинально змінилися з часу початку світової війни, у серпні 1943 р. ОУН(б) зібрала свій Третій Великий (надзвичайний) збір, який «розглянув минулу боротьбу і розробив плани на майбутнє» [25, арк. 53]. Його учасники усвідомлювали доленосність та переломність історичного моменту, коли «німецько-більшовицька війна докорінно змінила політичні відносини в Україні і створила нову ситуацію у політичному світі» [25, арк. 53–54]. Відтак, зазначалося провідниками ОУН(б), «у міру того, як зростає українська сила, перед нами знову і знову постає реальна і жива картина майбутньої держави України» [25, арк. 53–54], а отже цілком природно, що Організація за нових умов боротьби, яка очевидно, мала завершитися здобуттям державності, мусила висловитися й донести до своїх членів, прихильників і до всього українського народу власне бачення її державної моделі. Тож саме вироблені III Надзвичайним Великим збором програмні рішення ОУН(б) більше, ніж до того часу, як зазначалося у самих програмових постановах, уточнювали «суспільний лад нової України», яку планували побудувати націоналісти бандерівської течії після закінчення світової війни та краху імперських Німеччини та СРСР.

Отже, перш за все, єдиним ладом, «який дасть справедливий розв'язку національного і соціального питання у цілому світі», вважалася система вільних

народів у власних самостійних державах та усунення національного поневолення та експлуатації одного народу іншим. Саме тому, зазначалося у рішеннях Зборів, ОУН «бореться проти імперіалістів та імперій, бо в них пануючий народ культурно, політично та економічно використовує інші народи», зокрема проти Радянського Союзу і німецької нової Європи [25, арк. 53–54]. У такій Українській Державі, «у якій зможуть вільно, багато і культурно жити та розвиватися селяни, робітники та інтелігенція» й у якій не буде «поміщиків, капіталістів і більшовицьких комісарів, службовців НКВС і партійних паразитів» [25, арк. 53–54]. В Українській Державі уряд вважатиме інтереси народу за свій найвищий обов'язок. «Не маючи загарбницьких цілей та поневолених чужих територій і пригноблених народів у власній державі, — зазначалося у програмових постановках III Надзвичайного Великого збору ОУН(б), — уряд України не затратить часу, енергії і коштів на створення апарату гноблення», а натомість «спрямуватиме всі економічні ресурси та людську енергію на утворення нового державного справедливого соціального ладу, а також на економічну розбудову країни і культурний розвиток народу» [25, арк. 53–54].

Новий державний лад та нова соціальна система у відновленій Українській Самостійній Соборній Державі мали б базуватимуться на наступних основоположних принципах та засадах. У сфері *сільського господарства*, перш за все, планувалося знищення «експлуаторсько-кріпацької системи в організації сільського господарства», тобто — примусового колгоспного способу життя. При цьому ОУН(б) наголошувало, що вихідним принципом своєї позиції щодо селянського питання, виходить з того постулату, що «земля є власністю народу» [25, арк. 53–54]. З огляду на це ОУН(б) виступатиме за безкоштовну передачу селянам західноукраїнських областей земельних володінь поміщиків, монастирів і церков. Загалом же український уряд (тобто державний уряд, створений на базі бандерівської ОУН) не буде нав'язувати селянам ніякі форми землекористування⁷.

Важка *промисловість* мала стати національно-державною, а дрібна — кооперативно-громадською власністю. При цьому робітники братимуть участь у керівництві заводами, а принцип управління мав бути «фаховий». У державі передбачалося встановлення загального 8-годинного робочого дня. Понад-норма ж праця могла б бути виключно добровільною, «як і кожна праця

⁷Докладніше дивіться у моїй праці «Концепція основних засад сільськогосподарської (аграрної) політики майбутньої Української Держави в соціально-економічній моделі ОУН(б)», опублікованій 2016 р. у науковому часописі «Гілея» [3, с. 45–53].

взагалі», а робітник у такому разі мав би отримувати за нею окрему платню. Загалом же оплата праці робітників прибуткових підприємств повинна бути справедливою, тобто такою, якої вистачатиме «для забезпечення матеріальних та духових потреб цілої його сім'ї» [25, арк. 53–54]. При річних підрахунках доходів підприємств кожен робітник мав би отримувати: на кооперативних підприємствах — дивіденди (річна частка чистого доходу, що йому належить), на національно-державних підприємствах — премію. У державі було б оголошено свободу праці, вільний вибір професії і місця роботи, свободу робітничих спілок, скасовано так звану стаханівську систему, соціалістичні змагання та відмінено підвищення норм та інших видів експлуатації працюючих. *Ремісництво* також мало отримати вільний вибір, а ремісники — право добровільного об'єднування у великі майстерні (артілі) та право вийти з майстерні (артілі) й індивідуально виконувати ремісничу діяльність і вільно розпоряджатися своїми доходами (заробітками).

У *гендерній та сімейній політиці* ОУН(б) виступала за «повну рівність жінки з чоловіком у всіх громадянських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на фізично легшу роботу, щоб жінка не шукала заробітку на праці в шахтах, рудниках та інших тяжких промислах і в наслідок цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства» [25, арк. 54]. Батько родини, окрім звичайної загальної винагороди за виконану роботу, мав би одержувати надбавку на утримання своєї дружини та неповнолітніх дітей. Лише за таких обставин, зауважувалося III Великим збором, жінка зможе виконувати важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері та виховательки молодого покоління.

В *освітніх засадах та молодіжній політиці* ОУН(б) прагнула, аби в новоствореній Українській Державі було обов'язкове відвідування дітьми середньої школи. При цьому піднесення освіти й культури широких народних мас передбачалося шляхом розширення мережі шкіл, видавництва, бібліотек, музеїв, кінотеатрів, театрів тощо. Водночас мала бути більш розгалужена система вищої та середньої спеціальної освіти, постійно збільшуватися кількість висококваліфікованих кадрів у всіх сферах життя. В Українській Державі мав бути забезпечений вільний доступ молоді до усіх вищих навчальних закладів, а студенти — стипендією, матеріальною допомогою, житлом та засобами навчання. Державою мав гарантуватися всебічний гармонійний розвиток молодого покоління (моральний, духовний і фізичний) та «вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства» [25, арк. 54]. *Працююча інтелігенція* мала би користуватися державною пошаною й отримати такі моральні умови праці, щоб інтелігент, «будучи цілком спокійний про завтрашній день та про долю сім'ї, міг віддатися

культурно-творчій праці, мав потрібні умовини для праці над собою, постійно збагачував свої знання та підвищував свій розумово-культурний рівень» [25, арк. 54].

У галузі *охорони здоров'я та соціального страхування*, згідно з планами ОУН(б), в майбутній Українській Державі мало б бути запроваджено повне страхування старості усіх працюючих, а також страхування від хвороби і нещасного випадку (каліцтва). Серед основних заходів з охорони здоров'я пропонувалися: розширення мережі лікарень, санаторіїв, будинків відпочинку, а також збільшення різновидів лікарських професій. Працюючі мали отримати право на безоплатне користування всім обладнанням з охорони здоров'я. Для дітей і молоді передбачався особливий державний захист, збільшення чисельності дитячих садків, санаторіїв, таборів відпочинку та спортивних організацій. Усідити та молодь повинні були б бути охоплені державними закладами опіки та виховання.

Нову звільнену країну ОУН(б) бачила як державу рівності усіх громадян України незалежно від їх національності у всіх державних правах та обов'язках, з гарантованим правом на працю, заробіток і відпочинок. Державу, в якій пануватиме вільна культура, героїчна високодуховна мораль, загальна солідарність, дружба, дисципліна та згідність [25, арк. 55].

Водночас оновлений проект державної моделі засвідчив не лише відкинення націоналістами-бандерівцями комуністичних принципів господарчої організації суспільства, а й заперечення капіталістичного шляху розвитку економічних взаємин; натомість визнавалася як колективна, так і індивідуальна власність, а загалом в державі домінантною мала б стати національно-державна власність у промисловості (великий бізнес), кооперативно-колективна для середнього бізнесу та усі види власності й організації справи для малого бізнесу, ремісництва та селянського господарства.

Вищезазначене свідчить, що в економіці провідні діячі ОУН(б) були прихильниками соціалістичних господарчих теорій⁸, декларації яких сприяли

⁸Принагідно зауважу, що соціалістичну спрямованість соціально-економічної програми ОУН(б) було помічено й радянською розвідкою (зокрема її фронтовими політичними управліннями). Так, наприклад, начальник політуправління I Українського фронту генерал-майор С. Шатілов повідомляв, між іншим, у цілком таємному політдонесенні від 8 березня 1944 р. «про діяльність українських націоналістів у західних районах України», що III надзвичайний з'їзд ОУН в серпні 1943 р. прийняв програму Організації, де «демагогічно викладаються деякі соціалістичні принципи й рішучо відкидається радянська система та створені нею державні, політичні, господарські і культурні форми управління» [24, арк. 198–211].

також загальне захоплення на той час ідеями соціальної рівності та побудови безкласового суспільства, а свобода господарчої ініціативи обмежувалася б вимогами соціальної справедливості, суспільної рівноваги та державного планування тощо.

Ось як визначав свою позицію у цій сфері сам провід ОУН(б) у 1943 р.: «Історичну еволюцію нації в монолітну суспільність хоче ОУН прискіпити шляхом *знищення всіх економічних і соціальних нерівностей*. Вважаємо, що в сучасну історичну добу є всі дані для побудови такого економічного ладу, який дасть рівні шанси праці, заробітку всім громадянам. Знищуючи всі форми експлуатації клясиклясою, створимо в Україні справедливий суспільний лад.

Тільки при такому суспільному ладі буде запорука, що державна влада не стане на службі одній клясі, буде організуючим, плануючим і керуючим органом цілого народу.

Ідеалом нової суспільності є вільна одиниця. Вільний почин людини буде основною рушійною силою суспільного життя. Але цей вільний почин може йти тільки в суспільному напрямі і не сміє в жодному разі йти по лінії шкурницьких інтересів та в результаті вести до визиску інших «вільних» людей, подібно як це буває в умовах капіталізму» [20, с. 10].

Прикметно, що попри присутність згадок про виробничо-професійний поділ, безкласове суспільство та домінацію-мету — здобуття Української Держави, від серпня 1943 р. (після III Великого збору ОУН) у теорії держави бандерівської ОУН з'являються виразні консервативні та ліберально-демократичні дефініції. Так, зокрема, з'явилася теза, що «ідеалом нової суспільності є вільна людина», а соціально-політичний лад майбутньої держави визначався вже не як «націократія», а як «новий лад».

У програмових засадах бачення ОУН(б) моделі майбутньої Української Самостійної Соборної Держави від 1943 р. відсутніми були питання конституціоналізму, парламентаризму, виборчої та політичної систем, адміністративної та судової організації влади тощо, проте слід зважувати на буремність часу (коли та за яких умов готувалися прийняті Великим збором постанови) й зауважити на тому, що керівництво ОУН(б) прагло у той конкретний історичний період визначитися й донести до народного загалу своє бачення держави та суспільно-господарчого ладу в ній саме з тих нагальних питань, які найбільше викликали зацікавленість людності і були затребувані на відповіді тогочасними широкими народними масами.

Значення державотворчих та світоглядних постанов III Великого (надзвичайного) збору для поширення впливу та історії розвитку ОУН(б) важко переоцінити. Зміни у програмі та нові акценти у баченні засад

побудови УССД були зумовлені не лише внутрішньоукраїнськими та зовнішніми військово-політичними обставинами, але й необхідні були самій ОУН бандерівського крила, що набирала нових сил, яка почала активно опановувати центральні та східні українські землі й яка життєво потребувала оновленої ідеології та оновленого державобачення за нових умов на тепер вже загальноукраїнському (загальнонародному) обширі своєї діяльності.

Разом з тим, хоча бандерівська ОУН, як єдиний («одинокій») «керівник революційно-визвольної боротьби», жорстоко оберігала своє становище гегемона, тим не менш 1943 р. її провід, вочевидь прагнучи спростувати закиди інших українських партій та організацій у намірах узурпувати не лише керівництво в УПА та у національно-визвольному спротиві, а й встановити диктатуру у майбутній державі, заявив, що «ОУН не бореться за Україну для себе, вона не бореться за владу на Україні ані за форму влади», додаючи, що *«про владу і її форму буде рішати сам нарід і його найкращі представники»* [20, с. 12, 22]. Варто також пам'ятати, що й самі творці програмових постанов усвідомлювали невичерпність та незакінченість проекту від ОУН(б) щодо запропонованої моделі майбутньої Української Держави. «Постанови ці — це здобуток нашої політичної теорії і практики останніх двох років. Вони являються конкретним оформленням ідеї майбутньої української держави. Життя і дальша боротьба принесуть нові здобутки, вони дадуть можливість оформити програму ще більш чітко й детально» [20, с. 10–11].

Певні уточнення й доповнення були задекларовані вже за рік, у липні 1944 р., у Відозві ОУН(б) до українського народу у зв'язку зі створенням 10–15 липня 1944 р. Української Головної Визвольної Ради (УГВР)⁹, що являла

⁹Восени 1943 р. у середовищі головного командування УПА виникла ідея створення представницького органу, покликаного здійснювати політичне керівництво визвольною боротьбою в Україні. Після пророблення великої підготовчої роботи у першій половині липня 1944 р. неподалік від Самбора на території, захищеній УПА, відбувся установчий великий збір Української Головної Визвольної Ради (УГВР). Головою президії УГВР став К. Осьмак, членами президії — І. Вовчук, І. Гриньох, В. Мудрий. Головою Генерального секретаріату (уряду) УГВР став Р. Шухевич, його членами — Р. Волошин, М. Лебедь та ін. Формально УПА було підпорядковано УГВР. Представники ОУН(м) відмовилися увійти до УГВР, оскільки ОУН(б) зберігала фактичний контроль над повстанською армією. На установчому великому зборі УГВР обговорювалося й питання про ставлення до Німеччини, відповідь на яке загалом зводилася до того, що «політично зв'язуватися сьогодні з Німеччиною неможливо».

собою певного роду еміграційний багатопартійний український національно-визвольний передпарламент, найвпливовіше представництво в якому мала саме бандерівська ОУН. У відозві, зокрема, заявлялося, що ОУН(б) бореться за Українську Державу, в якій був би дійсно «народний демократичний устрій» і справедливий соціальний лад, а також такий політичний лад, котрий забезпечував би владу за народом «шляхом справжніх вільних виборів до усіх державних органів влади від найвищих до нижчих», який гарантував би усі права та свободи людини і громадянина без різниці раси, національності, релігії та політичних переконань [10, арк. 208–215]. Далі у Відозві проголошувалися вищенаведені тези, прийняті 21–25 серпня 1943 р. на III Великому (надзвичайному) зборі ОУН й подавався заклик до народу підкорятися справжньому українському парламентові та урядові – УГВР тощо.

Ці ж постулати було підтверджено й у Декларації Проводу ОУН (р.-б.), видану в травні 1945 р. у зв'язку із закінченням Другої світової війни. Щодо основ державного будівництва було, зокрема, зазначено, що: революційна боротьба продовжується в загальному фронті пригнічених народів; державне будівництво опиратиметься на революційні національні сили; прогресивна програма державної моделі, що є синтезом усіх здорових соціальних надбань минулого та того дня, сміливо вказує народів шляхи нового змісту державного життя і нового типу безкласового суспільства, яке, як наголошувалося, є метою соціальної перебудови й найбільш прогресивним шляхом. У Декларації, зокрема, зазначалося, що за час «шістнадцятирічної визвольної-революційної боротьби оформилися й утвердилися, зокрема в другій світовій війні, вартості, що для українського народу стали єдино незалежними правдами», а саме: «прогресивна програма, що синтезує всі здорові соціальні надбання минулого й сучасного та сміло накреслює органічні для народу напрямні в побудові нового змісту державного життя та нового безкласового суспільства» [12, арк. 370–386; 17, с. 123].

Тож, попри внутрішню дискусію, ОУН продовжувала залишатися на позиціях побудови безкласового суспільства, соціальної справедливості із жорсткою домінантою-регулятором – державою, а від 1943 р. теорію «націократії» змінила концепція «нового ладу». Невдовзі у матеріалах конференції ОУН(б) від 1950 р., що мали назву «Уточнення і доповнення до програмових постанов Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН», майбутній соціально-політичний устрій державної України вже визначався не як «новий лад», а як «демократичний лад», який, на противагу твердженням ОУН ще дворічної давнини, гарантуватиме «свободу політичних і громадських організацій».

Література:

1. Архив внешней политики Российской Федерации (АВПРФ). – Ф. 06. – Оп. 3. – Т. 12. – Спр. 138.
2. Гай-Нижник П. П. Відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 р. / Павло Гай-Нижник // Держава у теорії і практиці українського націоналізму. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції, Івано-Франківськ, 26–27 червня 2015 р. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. – С. 52–67.
3. Гай-Нижник П. П. Концепція основних засад сільськогосподарської (аграрної) політики майбутньої Української Держави в соціально-економічній моделі ОУН(б) / Павло Гай-Нижник // Гілея. – 2016. – Вип.105 (№2). – С. 45–53.
4. Гай-Нижник П. П. Організація та повноваження місцевих органів урядування відновленої Української держави після проголошення Акту 30 червня 1941 року / Павло Гай-Нижник // Гілея. – 2016. – Вип.112 (№9). – С.51–60.
5. Гай-Нижник П. П. «Перед нами знову і знову постає реальна і жива картина майбутньої держави України» (яку державу прагла створити ОУН(б) у другій половині 1940-х та у 1950/1960-х рр.) / Павло Гай-Нижник // Гілея. – 2015. – Вип. 95 (№4). – С. 71–79.
6. Гай-Нижник П. П. Солідаризм як соціально-політична концепція: нарис історії розвитку в Європі та Україні / Павло Гай-Нижник // Гілея. – 2011. – №44 (2). – С. 5–24.
7. Гай-Нижник П. П. Ставлення вищого керівництва німецького Райху до Акту проголошення відновлення Української Держави у 1941 р. й військово-політична тактика Проводу ОУН(р) у 1941–1943 рр. / Павло Гай-Нижник // Гілея. – 2016. – Вип.110 (№7). – С. 71–81.
8. Гай-Нижник П. П. Тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові свободне життя» (яку державну модель прагла створити ОУН(б) у 1941–1943 рр.) / Павло Гай-Нижник // Гілея. – 2015. – Вип. 97 (№6). – С. 61–71.
9. Гай-Нижник П. П. Українська Держава: історична доконаність і розвіяна паралельна дійсність (Акт 30 червня та революційне державотворення під проводом ОУН(р) у 1941–1942 рр. як вияв національного чину та символ суверенних прагнень українського народу) / Павло Гай-Нижник // Гілея. – 2015. – Вип.98 (№7). – С. 49–65.
10. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 35.

11. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 4.
12. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. 27314. – Т. 2.
13. З програмних постанов III Надзвичайного Великого Збору ОУН (С. Бандери) 21–25 серпня 1943 р. // ОУНі УПА в 1943 році: Документи. – К., 2008.
14. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2. Волинь і Полісся. УПА та запілля 1943–1944. Документи і матеріали. – К.; – Торонто, 1999.
15. Маркусь В. Півстоліття ОУН (1929–1979) / В. Маркусь // Сучасність. – 1979. – Ч 4.
16. Орлик М. Ідея і Чин України / М. Орлик. – К., 2001.
17. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. – Б.м., 1955.
18. ОУН і УПА в 1943 році: Документи. – К., 2008.
19. Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. – 1955.
20. Постанови III-го Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21–25 серпня 1943 р. – Б.м., 1943.
21. Сагайда І. Великі питання / І. Сагайда. – Регензбург, 1947.
22. Трофимович В. Державотворчі ідеї проводу ОУН в Україні (1940–1950) / Володимир Трофимович // Український визвольний рух. – Збірник 10: До 100-річчя від дня народження Романа Шухевича. – Льв.: Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2007.
23. Шанковський Л. Похідні групи ОУН / Л. Шанковський. – Мюнхен: Український самостійник, 1959.
24. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации (ЦА МО РФ). – Ф. 32. – Оп. 11289. – Спр. 587.
25. Bundesarchiv-Militararchiv (BArch-MA) in Freiburgim Breisgau (Федеральний військовий архів у Фрайбурзі). – Ф. RW 5. – Спр. 464.

The article covers the basic principle of socio-economic system of the future Ukrainian State in the political concept of the OUN (b) and their transformation during World War II during 1940–1945 years.

Keywords: social order, OUN, political system